

РЕЦЕНЗИЯ

от проф. д-р ЧАВДАР МИЛЧЕВ МЛАДЕНОВ – НИГТГ-БАН
(член на Научно жури утвърдено със Заповед на Директора на
НИГТГ Заповед № 01-34/20.02.2019 г.)

Научна област – 4. Природни науки, математика и информатика.
Професионално направление - 4.4. Науки за Земята
Департамент „География“
Секция „Икономическа и социална география“

Тема:

ВЛИЯНИЕ НА МЕЖДУНАРОДНОТО РАЗДЕЛЕНИЕ НА ТРУДА ВЪРХУ ЛОКАЛИЗАЦИЯТА НА ПРОИЗВОДСТВОТО НА ОБЛЕКЛО В ЮГОЗАПАДНА И ЮЖНА ЦЕНТРАЛНА БЪЛГАЛИЯ

Докторант на самостоятелна подготовка – ПОЛИ НИКОЛОВА РУКОВА

1. ДАННИ ЗА ДОКТОРАНТА

Докторантката на самостоятелна подготовка Поли Николова Рукова е родена през 1957 г. Магистър по специалност „Икономическа география“, от ГГФ на СУ „Св. Кл. Охридски“ - 1981 г. Работи като асистент в НИГТГ, Департамент „География“, Секция „Икономическа и социална география“.

2. ДАННИ ДА ДОКТОРАНТУРАТА

Зачислена е като докторантка на самостоятелна подготовка към Секция „Икономическа и социална география“ на НИГТГ със заповед на Директора № 01-444/16.12.2014. Отчислена е със Заповед на Директора № 01-281/19.12.2017. Представени са всички данни и документи за образователния процес. Дисертационния труд е обсъден и насочен за защита на разширен съвет на Департамент „География“ при НИГТГ. Предоставените документи по процедурата отговарят на Закона за

развитие на академичния състав и Правилника за условията и реда за придобиване на научни степени и заемане на академични длъжности в НИГТГ.

3. ДАННИ ЗА ДИСЕРТАЦИЯТА И АВТОРЕФЕРАТА

През последните години по обективни причини отраслови икономогеографски изследвания не са правени. Глобализацията и международното разделение на труда се отразяват на индустриалното производство, което от своя страна се проявява чрез различни социални и регионални ефекти и е предпоставка за регионалното социално-икономическо развитие. Това прави дисертационният труд актуален и значим. В него се изследва един от водещите отрасли на българската индустрия – производството на облекло, който се развива на базата на международните икономически връзки (1/5 от стойността на общия експорт на страната и 8% от износа на страната) и осигурява много висока заетост поради екстензивния, трудоемък характер на това производство. Той е структуриран в 3 глави. Обемът на дисертацията е от 114 стр., 35 фигури (карти, диаграми, снимки и др.), 2 таблици и 3 приложения. Използвани са 140 литературни и статистически източници (71 на кирилица, 69 на латиница). Този обем отговаря на изискванията за подобен род научни изследвания. Дисертационният труд е съобразен с всички изисквания на Закона „За условията и реда за придобиване на научни степени и заемане на академични длъжности” и правилниците за приложението му.

Структурата на дисертационния труд отговаря на темата и в достатъчна степен осветлява изследвания проблем – влиянието на международното разделение на труда върху локализацията на производството на облекло на примера на Югозападна и Южна Централна България. Спазени са основните изисквания към един дисертационен труд – формулирани цел и задачи, актуалност и изученост на проблема, анализ на състоянието и тенденциите, прогностични сценарии и заключение. Времевият обхват на изследването обхваща периода 1996 до 2018 г. Във връзка с темата на дисертационния труд са представени 2 публикации. Авторефератът е изготвен според изискванията и отразява същността на дисертационния труд.

Дисертационният труд от научна и приложна гледна точка е актуален – причината, за което е недостатъчната изученост на влиянието на международното разделение на труда върху локализацията на различните видове производство, а в конкретния случай – върху трудоемкото производство на облекло. В дисертацията са приложени изследователските подходи на глобалните производствени мрежи и глобалните продуктови вериги. Тези качествено нови организационно-производствени структури и отношения, взаимодействия и ефекти за местното/регионалното развитие, са все още слабо изучени и анализирани в националната ни научна литература.

Познаването на влиянието на международното разделение на труда върху локализацията на различните видове производство е от много важно значение за провеждането на адекватна геостратегическа икономическа политика и за развитието на страната ни. От географска гледна точка влиянието на глобалните производствени мрежи и глобалните продуктови вериги в научно и управленско отношение не са достатъчно проучени, което прави този дисертационен труд полезен за теорията и практиката.

Обектът на изследване – отрасълът „производство на облекло“ в Югозападна и Южна Централна България в контекста на разделения на труда в международните производствени мрежи и продуктови вериги, в които те участват - е определен точно. Същото се отнася и за предмета на изследване - влиянието на международното разделение на труда за локализацията на производството на облекло и пререструктурирането на локалните производствени мрежи под действието на сложен комплекс от международни, национални и местни условия и фактори, както и на ефектите за развитието на изследваните райони.

Поставената основна цел в дисертационния труд – доказване на влиянието на международното разделение на труда върху локализирането на производството на облекло, отговаря на заглавието. За реализирането на целта са формулирани 6 задачи, които са достатъчни за разработване на дисертационния труд. Правилен е методическият подход за решаването на задачите, от макрорегионалния аспект на международното разделение на труда към националния, регионалния и локалния. Използваните методика и методи за изследване позволяват да се реализират поставените цели и задачи.

Времевият обхват е периода след приватизацията на отрасъла - от 1996 до 2018 г.

Във въведението се разгледани актуалността и изучеността на изследвания проблем. Обоснована е необходимостта от научно изследване на влиянието на международното разделение на труда. Тук са формулирани обекта, предмета, целите и задачите. Предложените методи са подходящи за това изследване.

Първа глава „Глобалните производствени мрежи и международното разделение на труда в производството на облекло” се състои от 2 подглави. В нея се акцентира върху понятийния апарат, което по същество е теоретичната част на изследването. В подглавата „Теоретични основи“ е разработена методическата част на изследването, където е показана изучеността на проблема. Тук са анализирани ключовите понятия – пространствена организация на глобалното производство на облекло, индустриалното усъвършенстване в производството на облекло, глобалните производствени мрежи и регионалното развитие, същността на индустриалния район и локалните производствени мрежи.

Във втората подглава са обосновани какви методи на изследване са използвани. В дисертационния труд са приложени само темите на анкетните проучвания и телефонните интервюта.

Понятията са дефинирани въз основа на международни и национални научни изследвания. Тук, от терминологична гледна точка, е формулирана същностната проблематика на дисертацията – „международното разделение на труда”.

В първа глава докторантката показва познания за изследванията по проблема, използване на арсенала от различни методи и познаване на богатата научна литература по въпроса, което се вижда и от богатия набор литературни източници.

Във втора глава се изследва международното разделение на труда в производството на облекло в Европейския съюз. Тя се състои от 2 подглави. В първата подглава са разгледани международните търговски политики. Точно е показано, че те имат ключова роля в оформянето на съвременните географски ареали на производството на облекло посредством нормативно регулиране на глобалните стокови потоци (чрез квоти). Отчетени са и положителните, и отрицателните страни на тези политики. Установено е че през периода 2000 –2013 г. производството на облекло в страните от Европейския съюз отбелязва непрекъснато намаление на икономическите показатели и на работните места, като

основна причина е икономическата криза и либерализацията на пазара. Поради това се въвеждат нови регулации и различни тарифни и нетарифни мерки. Отражено е преместването на производството на облекло към страните от Източна Европа.

Във втората подглава се изследват тенденциите и геопространственото разпределение на труда в производството на облекло в ЕС. Установено е, че глобална икономическа криза (2008 г.) е засегнала до голяма степен производството на облекло в ЕС поради високата степен на взаимна обвързаност на индустрията в глобален мащаб. В резултат от това се наблюдава непрекъснато намаление на икономическите показатели и на броя на работните места в ЕС. Търговският баланс е отрицателен и неговата стойност се увеличава. Променена е географията на тази индустрия от Западноевропейските страни към страните от Централна и Източна Европа (1998 г.), като в първите се запазва производството на луксозни облекла с висока добавена стойност, а във вторите се локализируют предимно трудоемки производствени дейности с ниска добавена стойност, като са в най-силна конкуренция със страните извън ЕС. Районите на България, Румъния и Северна Гърция формират най-големия ареал на трудоемки производствени дейности в производството на облекло в Европейския съюз и са специализирани в производството на масова продукция, при която цената на труда има голямо значение. Поради това те са най-уязвими по отношение на заетостта при евентуално преместване на производството на облекло към райони извън Европа.

Пет от шестте района за планиране в България са част от по-гореописания ареал. Към специализираните райони спадат Южният Централен район, и Югозападният район, при които трудоемкият производствен профил на индустрията определя тяхната уязвимост от промените в международното разделение на труда в производството на облекло.

В тази глава на дисертационния труд докторантката потвърждава, възможностите си да прави аналитични анализи за глобалните стокови потоци, реструктурирането и диверсификацията на продуктовете вериги, да анализира и интерпретира емпиричния материал и да оценява съвременните аспекти на икономиката в Европа.

В трета глава на дисертацията се изследва влиянието на международното разделение на труда върху пространствената организация на производството на облекло в България. Главата е структурирана в 3

подглави. В първата подглава „Производството на облекло в България – отраслово и пространствено развитие“ е направен исторически анализ на развитието на шивашката промишленост. Очертани са основните проблеми пред производството на облекло, като: свитото потребление на вътрешния пазар; несигурност и слаба икономическа полза от работата на ишлеме; недостатъчна гъвкавост по отношение на фирмената политика и производство; финансови затруднения; ограничени възможностите за обновяване на оборудването; липса на потенциал за развитие на развойна и логистични дейности, за разработване на собствен продукт; ниско качество на произвежданата продукция; ниска производителност на труда и т.н. Отчетено е, че стабилизацията на икономическата среда след 2000 г. е довела до бърз ръст в развитието на производството на облекло, както и премахването на квотите за износ за страните от ЕС, отпадането на регистрационния режим за сделките за износ и навлизането на западноевропейски партньори. Факторът „работна сила“ продължава да бъде първостепенен за локализацията на предприятията. Установено е, че през последните години пазарът на труда за производство на облекло е дебалансиран, като търсенето превишава предлагането. Ниското заплащане на труда е един от основните фактори за слабия интерес на търсещите работа. Отбелязано е, че Югозападна и Южна Централна България са запазили своята традиционна специализация в производството на облекло, което има важна роля за регионалната заетост.

Във втората подглава се акцентира върху промените, които оказва международното разделение на труда върху производството на облекла в Южния Централен и Югозападния район, която води до интернационализация. Доказана е тясната обвързаност на българските фирми с международните производствени мрежи, която е променила организацията на производството им и е наложила непрекъснато подобряване на конкурентоспособността, но и е увеличила уязвимостта им по отношение на промените в международната икономическа среда. Отчетени са положителните ефекти от привличането на чуждестранни инвеститори и поръчки, увеличаването на заетостта, производството и износа. Наблюдават се само единични случаи, в които местни фирми развиват дизайн, логистични дейности, разработване на нови продукти, или създаване на собствена марка. От анкетите е установено, че производствените предимства на фирмите са производственият опит, ниските разходи, сигурността на изпълнението на поръчките и

географската близост. А стратегиите им са насочени към подобряване на качеството, съкращаване на времето за доставка и внедряването на технологии с по-висока добавена стойност.

Според двете изследвания от 2005 и 2011 г. се вижда, че 2/3 от фирмите продължават да работят, а 1/3 са сменили дейността си или са преустановили дейност. По-голяма част от банкрутиралите фирми са чуждестранна собственост (54 % от гръцките фирми, 66 % от съвместните българо-гръцки и 33 % от италианските фирми), а нито една германска, белгийска или от друга западноевропейска страна не е закрила производството си. Усъвършенстването на фирмите в разработването на продукти и на производствения процес е довело до развитие на компетенции, които позволяват производство на продукция с по-висока добавена стойност и по-сложни производствени операции, което представлява силно конкурентно предимство на българските шивашки фирми. Точен е обобщаващият извод, че голяма част от фирмите за производство на облекло не притежават потенциала, необходим за извършване на дейности с по-висока добавена стойност и промяна на ниската позиция в продуктовата верига, в която участват.

Третата подглава е с научно-приложна стойност. В нея се изследва реструктурирането на локалните производствени мрежи на примера на локализацията Хасково-Димитровград. Представен е модел на организация и развитие на производството на облекло на локално ниво в Южна Централна България. Анализът е насочен към идентификацията на индустриален район – наличие на квалифицирана работна ръка, гъвкаво производство, хоризонтални връзки, предприемаческо поведение и др. в контекста на специфичните за района социална и културна среда.

Архитектурният облик на тези райони - гъсто разположените гаражни производствени фирми са сходни с индустриалните райони в „Третата Италия“. Анализирано е значението на Димитровградския пазар за развитието на производството на облекло в Южна Централна България.

Научно е установено, че липсата на коопериране между малките фирми, недостатъчният им капацитет по отношение на финансови ресурси, информация, съвременни производствени практики, ограничена инвестиционна дейност, пазарната уязвимост на тяхната продукция са основни фактори за закриването на много от тях. Локалните производствени мрежи, доминирани от един-двама възложители и възможностите за реализация на продукцията на близкия Димитровградски

пазар са възможности с краткотраен положителен ефект в даден период от време при определени икономически условия. Всичко това не дава възможност на малките фирми да имат конкурентни предимства в дългосрочен план за развитие. Правилен е изводът, че поради липса на коопериране в производствените мрежи, те не формират индустриален район. Тези мрежи се развиват по собствен модел в организацията на производството, като използват потенциала на местната социално-икономическа среда. Това от своя страна не предполага развитие на иновативност, конкурентоспособност, хоризонтално коопериране и предприемачество.

В заключението се обобщават резултатите от изследването. То дава добра представа за свършената работа в дисертационния труд. В някои части се преразказва част от свършената работа, което е излишно. Много точни са заключенията, че липсват държавни и регионални политики за подпомагане развитието на сектора, а местните власти проявяват активност само в създаването на условия за запазване на сектора и заетостта в него, но техните действия са изоставащи спрямо динамичните социално-икономическите реалности. Правилно е твърдението, че държавните агенции и институции не оказват подкрепа и не популяризират възможностите, които предлагат различни международни програми за развитие на отрасъла. От това следва дедуктивният извод, че е необходим нов подход в разработването на политиките и мерките за насърчаване на заетостта, а това оказва съответно влияние върху социално-икономическото развитие на изследваните райони и е в основата на устойчивостта и перспективите за регионално развитие.

Към дисертационния труд могат да се направят някои бележки:

1. Няма обвързаност между отделните глави, която да води до ясно и логично изложение;
2. Няма аналитични изводи в края на трите глави;
3. Не е направена оценка на налична статистическа информация за отрасъла за нуждите на дисертационния труд и обосноваване на необходимост от анкетни проучвания;
4. Не е показано как да се приложат резултатите в практиката;
5. За да придобие дисертационният труд по-завършен вид, би било удачно да се предложи сценарий за развитието на отрасъла в изследваната територия, което да бъде предложено като научно-приложен принос.

Приложеният списък от научно-теоретични приноси отговарят на направените анализи. Предложените научно-приложни приноси не са формулирани точно и могат да претърпят редакция.

В дисертационния труд е обработен огромен по обем емпиричен материал, който е систематизиран и коректно интерпретиран.

Основните приноси в дисертационния труд обогатяват съществуващите знания и имат научен и приложен характер.

Най-общо научните достойнства на дисертационния труд са:

- достатъчно пълно и точно от научно-познавателна гледна точка е изяснен понятийно-терминологичният апарат - пространствена организация на глобалното производство, индустриално усъвършенстване, глобални производствени мрежи, регионално развитие, индустриален район и локални производствени мрежи;
- изяснена е ролята на международните търговски политики за промяната на географията на производството на облекло в ЕС;
- анализирани са специфичните особености на производството на облекло в България, като се фокусира върху пространствената организация и регионалното и значение;
- систематизирани и анализирани са световните и европейските нормативни документи и значението им за развитието на производството на облекло в България;
- направен е критичен анализ на състоянието и тенденциите в развитието на производството на облекло в България;
- добре са разработени графичните и картографските материали.

Дисертационният труд и направените публикации са самостоятелно дело на докторанта.

Заключение: Представеният труд е актуален, дисертабилен и в завършен вид. Докторантката показва необходимите знания и умения за успешна самостоятелна научна работа, като използва съвременни научноизследователски методи. От направения анализ и получените резултати в дисертационния труд се вижда, че формулираната цел е успешно изпълнена. Независимо от направените бележки, основавайки се на горепосочените научни приноси и достойнства предлагам на Научното жури да присъди на Поли Николова Рукова научно-образователната степен доктор по научната специалност „Икономическа и социална география”.

София, 19.03.2019 г.

Рецензент:

(Проф. д-р Ч. Младенов)